

Ringstedklostrets privilegier 1135—1225.

1. Klostret i Ringsted tillhörde benediktinorden och var helgat jungfru Maria. Det var ett av de äldsta i Danmark. Stiftare var biskop Sven Norbagge i Roskilde¹. Denne blev biskop 1073² och dog 1088³. Stiftelsen föll alltså senast i Oluf Hungers tid (1086—1095).

Uppgifter om klostret i dess äldsta tid saknas för övrigt. Först med 1130-talet får man närmare kännedom om det. I januari 1131 föll Knut Lavard, dräpt av Magnus Nielsen, kung Niels' son. Han blev gravsatt i klosterkyrkan. Detta gav anledning till att klostret reformerades och fick en ny uppsättning bröder. Donationer och förmåner kom det under den följande tiden rikligt till del, och från att tidigare endast ha haft lokal betydelse växte klostret ut till att inta en central ställning i det danska riket. Utvecklingen avspeglas klart i dess talrika ännu bevarade privilegier.

Privilegierna in i 1200-talets början är jemte ett mindre

---

¹ Chron. Roskildense c. 9: Monasterium Ringstathia in honore sancte Marie construxit.

² Sven Norbagges företrädare Vilhelm dog en 8. maj (Alfred Otto, *Liber daticus Roskildensis*, 37) och Sven Estridsen utsåg därefter till hans efterträdare sin kapellan Sven; denne var biskop i Roskilde vid tiden för kungens frånfälle 1074 28. april (Chron. Roskildense c. 9; Ailnoth c. 3; Lunds domkyrkas nekrologium, utg. av Lauritz Weibull, 69). Årtalet för Vilhelms död en 8. maj är alltså senast 1073. Att det varit just detta år torde framgå av Adam av Bremen. Denne noterar i sina *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* de danska biskoparnas frånfällen till och med ärkebiskop Adalberts av Hamburg dödsår 1072. I hans verk framställes Vilhelm som levande. Under sådana omständigheter bör Sven Norbagges tillträde till biskopsstolen i Roskilde ha egt rum 1073.

³ Chron. Roskildense c. 11.

antal från yngre tid införda i den så kallade Ringstedbogen, ett kvarthäfte på papper från senare hälften av 1500-talet, nu i Rigsarkivet i Köbenhavn. De är sen länge tryckta, tidigast i *Dänische Bibliothec III* (1739), i *Danske Magazin I* (1745) och hos Suhm i hans *Historie af Danmark VIII* (1806), de flesta ånyo i *Diplomatarium Arnemagnæanum I* (1786). Historiskt begagnade blev de redan av Cornelius Hamsfort († 1626) i hans *Chronologia* (SRD I, 266), senare av Suhm.

Den undersökning av dessa privilegier som här skall göras tar inte sikte på deras historiska innehåll. Den är i första hand diplomatisk.

2. Det äldsta privilegium som Ringstedbogen bevarat¹, dokumenterar Ringstedklostrets reformering och de gåvor som i samband därmed kom klostret till del i midsommargäld av Ringsted, i jordegendom där och annorstädes och i frihet från att utgöra den kungliga rätten. Privilegiet är utfärdat av Erik II (Emune). Dateringen är 1135, i de publicerade trycken utan närmare uppgift om tiden. En granskning av avskriften i Ringstedbogen visar emellertid att interlineart gjorts tillskrifter, ovanför ortsbeteckningen med neddragningstecken: *tercio febr.*, ovanför dessa ord: *non*. Dateringen i dess helhet lyder: *Acta sunt hæc in ecclesia beatæ Mariæ coram sacro altari terciõ non. febr. anno domini(ce) incarnationis. m. c. xxxv*. Privilegiet är alltså från 1135 2. februari.

Den samtida Roskildekrönikan berättar att Erik Emune (i slutet av 1134) begav sig till Skåne och firade julen där. Under tiden befann sig hans bror Harald (Kesia) på Jylland och fick stort anhang bland jyderna. Då Erik hörde därom kom han plötsligt till Sjælland². Uppgiften om att Erik Emune firade julen i Skåne verifieras av det privilegium han 1135 utfärdade för domkyrkan³ i Lund: privilegiet är daterat Lund 6. januari³. Den återfunna dagsdateringen i

¹ Dän. Bibl. III, 126; Dipl. AM. I, 4.

² Chron. Roskildense c. 17: *Hericus Scaniam peciit ibique Natale domini peregit. Haroldus interea in Iucia commoratur et a Iutensibus quam pluribus confortatur. Hec audiens Hericus subito Selandiam uenit.*

³ DS I, 48; Aarb. f. nord. Oldk. 1882, s. 223 med facsimile.

privilegiet för Ringsted verifierar i sin ordning att han kort därefter begav sig till Sjælland. I början av februari har han varit i Ringsted och Maria renselsesdag i Mariakyrkan där utfärdat sitt privilegium.

För att diplomatariskt rätt förstå Erik Emunes privilegium för Ringsted har man till en början att se det i samband med hans privilegium för Lunds domkyrka.

De äldre danska diplomaten har regelbundet i början av texten en publicatio. Erik Emunes privilegium för Ringsted saknar denna formel. Förhållandet är detsamma i hans privilegium för Lunds domkyrka. Vad dateringen angår är följden i Ringstedprivilegiet: acta, ort, månadsdag, inkarnationsår. Samma följd möter också i privilegiet för Lund. Endast är dateringen här utförligare och anger efter månadsdagen indiktion och till sist regeringsår. Man iakttar dessutom att konfirmanträcka och sanctio blivit inryckta mellan orten och månadsdagen. I Knut den heliges privilegium för Lunds domkyrka 1086 21. maj är placeringen av indiktionen en annan¹. I övriga äldre danska diplom är dateringselementen helt skiljaktigt sammanförda.

Karakteristiskt för påvebrevens är saknaden av publicatio och dateringen: datum, ort, månadsdag, indiktion, inkarnations- och regeringsår. Överensstämmelsen med förhållandena i Erik Emunes privilegier är tydlig. Sanctio är i båda de senare olika. I båda är den hemtag ur påvebrev.

Går man från de delar som här berörts i Erik Emunes privilegium för Ringsted över till dispositio i det, erbjuder kung Niels' privilegium för kyrkan och Knutsbröderna i Odense ett nära till hands liggande jämförelsematerial². Privilegiet kan säkert tidfästas 1104—1117. Det blev stadfäst av påven det senare året och synes snarast härröra från detta eller något av de närmast föregående.

¹ Talande nog är placeringen i avskriften i *Necrologium Lundense* ändrad till likhet med förhållandet i Erik Emunes privilegium 1135 6. januari. Handen är på båda ställena densamma. Jmfr s. 61.

² Dipl. AM. I, 2. Jmfr Hennings, *Studien über die ältere dänische Königsurkunde*, 22.

Niels 1104—1117.

Ecclesie sancti Kanuti, que est Othensi, et fratribus ibidem famulantibus talem libertatis legem promulgavi, quod in omnibus prediis, uillis siue terris ad ipsos pertinentibus iam collatis seu adhuc conferendis quicquid de regio iure ad nos pro qualicunque causa attinuit ad eorum vsum

perpetua libertate donavi.

Erik Emune 1135.

Libertatis etiam talem ibidem promulgauimus legem, quod in omnibus prediis uel terris

iam collatis uel adhuc conferendis eidem ecclesie quidquid quolibet modo in omni negotio et causa iure regio nos attinuit ob reuerentiam beate Marie . . . fratrisque mei . . . Kanuti sibi famulantibus perpetua libertate . . . donauimus.

Den sammanställning som här gjorts visar att kung Niels' privilegium kopierats då Erik Emunes dikterades. Den del som blivit kopierad är själva den centrala delen i det.

Samlar man de resultat som vunnits i det föregående torde en bestämd slutsats kunna dragas. Erik Emunes privilegium för Ringsted har vissa formella egenskaper gemensamma med det andra privilegium som bevarats av honom och skiljer sig här från andra äldre danska diplom. Diktatet i privilegiets dispositio anknyter till ett privilegium av hans närmaste företrädare. Detta senare privilegium är för kyrkan och Knutsbröderna i Odense. Det har förvarats vid denna kyrka och har då Erik Emune utfärdade sitt privilegium, inte kunnat vara tillgängligt i original, endast i koncept eller avskrift. Bruket var under 1100-talet ofta att ett kungligt privilegium utfärdades av mottagaren, någon gång av tredje person. Något sådant synes med stöd i vad nyss sagts, här uteslutet. Erik Emune har haft sitt eget kansli med egna kanslireglor — dessa i nära beroende av den påvliga kurians — och kansliet arbetat med anlitanande av handlingar som förvarades i det.

Vittnesräckan i privilegiet för Ringsted upptar fyra personer. En av dessa är (R)iko capellanus. Denne Riko, den senare biskopen av Slesvig och av Roskilde, omtalas även i

Roskildekrönikan som capellanus Herici¹. Förmodligen är det han som förestått Erik Emunes kansli och varit privilegiets diktator.

Det vore emellertid oriktigt att som det ibland sker sätta likhetstecken mellan diktator och skrivare. Utvecklingen har varit längre kommen. Erik Emunes privilegium för Lunds domkyrka föreligger ännu i original. Den hand det visar återfinnes mångenstädes i *Necrologium Lundense*: den har här inskrivit Knut den heliges gåvobrev av 1085 och ordinärt fört *Memoriale fratrum Lundensium* under förra hälften av 1130-talet. Handen skriver ännu 1166. Då Riko blev mördad 1139 kan den alltså inte vara diktatorns. Riko var kanik i Lund²; han har begagnat sig av en av sina medkaniker där, denna tid förare av *Memoriale fratrum*, kaniksamfundets armarius, och privilegietexten blivit dikterad för denne.

3. De två privilegier som närmast efter Erik Emunes kom bröderna i Ringsted till del, var ett privilegium av påven Innocentius II., daterat Lateranen 1139 1. mars³, och ett privilegium av Sven Grathe, utfärdat Haraldsted 1148⁴.

---

¹ Roskildekrönikan c. 16 berättar att efter det att kung Niels blivit brakt om livet i Slesvig 4. juni (1134), Erik Emune begav sig till staden och belönade hans dråpsmän. Fyra biskopar som fallit i slaget vid Hammar, blev där ersatta med andra. En femte, Adelbyorn av Slesvig, hade livsfarligt sårats i slaget. Krönikan tillägger: »Emellertid dör den trolöse Adelbyorn, slesvigarnas biskop, av det sår som ovan omtalats. Efter vilken Riko, Eriks kapellan, konstitueras. Sen allt detta förehafts begav sig Erik till Skåne och tillbrakte julen där» (*Interea infidelis Adelbyorn, Sleswicensium episcopus, de uulnere supradicto moritur. Post quem Ruco, capellanus Herici, constituitur. His omnibus peractis Hericus Scanium peciit ibique Natale domini peregit*). Jmfr Lunds domkyrkas nekrologium, 99; Litteris 1924, s. 36. Såsom uppgiften om Riko här anbrakts i texten är den direkt oriktig — Riko var ännu 1135 2. februari capellanus. Men, inte oantagligt, är den att betrakta som en marginalanteckning vilken i de föreliggande avskrifterna av krönikan blivit infogad i texten och därvid fått en kronologiskt felaktig plats.

² Lunds domkyrkas nekrologium, XXII, LVII, XCI; 99.

³ Dän. Bibl. III, 127; Dipl. AM. I, 8.

⁴ Dän. Bibl. III, 130; Dipl. AM. I, 11.

Det påvliga privilegiet är ett skyddsbrev efter vanligt formulär inom ramen: *salua iustitia canonica atque reuerentia diocesani episcopi*. Sven Grathes privilegium har till förurkunder dels hans far Erik Emunes privilegium, dels påveprivilegiet och citerar dem begge. Det dokumenterar de gåvor kungen gett: hälften av åkrarna i Ringsted, en äng och tomt till en mölla, skogen Thislund och hela midsommargälden av byn, därtill dagsverke till skördearbetet om hösten. Gåvorna fördelas på två perioder: då kungen först fick riket (*cum primo regnum adeptus essem*) och efter det han fått hela riket (*totum regnum adeptus*). Uttrycken står nära Sven Grathes uttryck i hans privilegium för Esrom 1146—1148: *qui regni post ipsum adeptus sum apicem*¹. För övrigt saknas inte en anknytning till Erik Emunes privilegium för Lunds domkyrka. I detta privilegium läses: *nobis regnum . . . restituit . . . In reddenda igitur gratiarum accione*. I privilegiet 1148: *regnum Danorum adeptus in graciaram accione*.

Bland vittnena under Sven Grathes privilegium är uppförd *Ascerus capellanus*. Denne *Ascerus* fungerade såsom kapellan redan under Erik Lam och förekommer i hans tid såsom vittne under urkunder 1140 21. mars, 1141 7. december, 1142 4. januari och 1145—1146².

4. Två privilegier föreligger för Ringsted av kung Valdemar I. från tiden till och med 1164. Det älsta av dem annekterar Hovs kyrka (i Halland) till klostret³. Ringstedbogen har årtalet *M. c. lij* för detta privilegium. Årtalet låter sig inte förena med Valdemars titel i privilegiet: *rex Danorum*.

Redan Hamsfort försökte en rektifiering och stannade vid årtalet 1162⁴. Langebek föreslog i sitt diplomatarium: törhända 1157 eller också 1160 (*forte M. C. LVII. sive etiam MCLX*). Även 1159 har antagits⁵. Vad som kan konstateras

¹ Esrom Klosters Brevbog, udg. ved O. Nielsen, 135.

² Aarb. f. nord. Oldk. 1882, s. 227 med facsimile; Dipl. AM. I, 246, 248; Esrom Klosters Brevbog, 91.

³ Dän. Bibl. III, 132; Dipl. AM. I, 12.

⁴ SRD I, 276.

⁵ Suhm VII, 47, 136; Arthur Köcher i Hist. Tidsskrift IX: 2, 340.

ifråga om dateringen är med ledning av tillarna i privilegiets vittnesräcka följande. Räckan upptar Radulphus cancellarius meus. I det skötebrev på Stenholt som kung Valdemar utfärdade för Esrom och som låter sig datera till 1158 10. december—1160 s. d.¹, är denne ännu uppförd såsom capellanus. Det följer därav att Ringstedprivilegiet tidigast år från 1158 efter 10. december. Vittnesräckan upptar vidare: Livo prepositus. Om Livo berättar Saxo att han under Valdemars uppehåll i St. Jean de Lósne av den kejslerlige motpåven Victor gjordes till biskop i Odense i september 1162². Det föreliggande privilegiet som är daterat Odense och tidigast härrör från 1158 december, är alltså, så vitt Saxo kan skänkas tilltro, utfärdat före Valdemars utlandsresa 1162, senast augusti d. å.

Kung Valdemars andra och yngre privilegium har i Ringstedbogen årtalet 1164³. Dess förurkunder är de tre privilegierna av Erik Emune, Innocentius II. och Sven Grathe. Det refererar samtliga. Och på samma gång dessa godtas, kommer genom privilegiet nya gods och förmåner klostret till del, bland annat hela återstoden av åkrarna och tionden i Ringsted.

5. Nästa privilegium som hamnade i Ringstedbrödernas brevkista var påven Alexander III:s kanonisationsprivilegium för Knut Lavard⁴. Det exemplar därav som nedlades i kistan var sjelva huvudprivilegiet, ställt inte till klostret i Ringsted, utan till ärkebiskop Eskil, biskoparna, abboterna, priorerna och andra kyrkans prelater i Datien. Privilegiet föreligger utom i Ringstedbogen också i andra avskrifter, till antalet fem. Gertz anför varianterna från samtliga i sin edition av privilegiet i Vitae sanctorum Danorum. I sjelva verket är vid sidan av Ringstedbogens avskrift endast en avskrift sjelvständig: en avskrift av Hamsfort i Ny Kgl. Saml. 1197 4:o.

¹ Esrom Klosters Brevbog, 96.

² Saxo, ed. Müller-Velschow, 784; Olrik-Ræder I, 443.

³ Dän. Bibl. III, 133; Dipl. AM. I, 20.

⁴ Dän. Bibl. III, 135; Dipl. AM. I, 27; Vitae sanctorum Danorum, ed. Gertz, 246.

Kanonisationsprivilegiet är i de två avskrifterna åsatt dateringen: Beneuenti VI. idus Nouembris anno domini M. C. LXX. Årtalet är oriktigt — Alexander III. befann sig 1170 8. november inte i Benevent utan i Tusculanum. För övrigt är årsbeteckningen i strid mot den som brukades i det påvliga kansliet och tydligen godtyckligt inflikad i texten. Privilegiet är från 1169¹.

De påvliga kanonisationsprivilegierna och mandaten saknar fast formulär. Gemensamt för dem var emellertid redan tidigt att petenten och hans andragande omnämndes, därtill att det framhölls att ärendet kommit under prövning inför en kyrklig församling, slutligen vad det beslut som fattats innehöll. Samtliga dessa moment återfinnes i Knut Lavards kanonisationsprivilegium. Man återfinner i detta också en följd av de mer eller mindre fasta formler som ingick i kanonisationsprivilegierna i Alexander III:s tid. Något tvivel om äktheten kan inte finnas.

6. Från året efter kanonisationsprivilegiet har man ett privilegium för Ringsted av ärkebiskop Eskil. Förmodligen är det utfärdat i samband med Knut Lavards translation 24. juni. Valdemar hade annekterat kyrkan i Hov till klostret. Genom sitt privilegium stadfäste ärkebiskopen annekteringen av ett kapell i samma socken med alla dess tilligganden i tionder och fisken.

Ärkebiskop Eskils privilegium är diplomatariskt av mindre vanligt intresse. Fyra andra privilegier, två av biskop Absalon av Roskilde, två av kung Valdemar, är att se i samband därmed. Ett parallelltryck av de fem privilegierna vidfogas (s. 66—67).

Det torde utan vidare vara klart att de fem texter som här blivit parallellställda diplomatariskt står i mycket nära släktskap med varandra. Diktatmessigt hör de in i ett enda sammanhang.

Då det gäller att utreda beskaffenheten av denna släktskap ligger det nära att ta utgångspunkten i ärkebiskop Eskils och kung Valdemars daterade privilegier: A och C. I dik-

¹ Weeke, Lunde Domkapitels Gavebøger I, 161.

tathänseende står dessa två varandra obetingat närmast, och med utgångspunkt i dem låter sig diktatöverensstämmelserna mellan de fem texterna nöjaktigt förklara. Likheter i ordval, satsfogning och innehållsföljd är vidare sådana i de två privilegierna att det ena nödvändigtvis synes vara direkt härlett av diktatet i det andra. Eskils privilegium har datum 1170, Valdemars 1177. Förhållandet dem emellan torde därmed stå klart.

Vänder man sig därefter till *B* är det uteslutet att *B* direkt kan bero av diktatet i vare sig *C*, *D* eller *E*. Den närmaste anslutningen är till *A*. Den framträder skarpt på följande ställen som saknas i de tre andra privilegierna: *A* ibidem . . . ad usus fraternos ~ *B* in usus fratrum ibidem; *A* perpetuo iure possidendam ~ *B* iure perpetuo possidendam; *A* sed quoniam uicissitudo temporum labefactare solet animaduersiones posterorum; *B* sed ne id a posteris in irritum ducatur; *A* dignum duximus ~ *B* dignum duxi. *B* får sin diktatmessiga förklaring genom *A*. *B* beror direkt av *A*.

På lika sätt som *B* till *A* förhåller sig i sin ordning *D* och *E* till *C*. För *D*:s diktatmessiga beroende av *C* kan anföras: *C* collatum ecclesie beate Marie et sancti Kanuti martyris ob honorem et reuerentiam sanctorum ~ *D* ad honorem . . . beate Marie uirginis et ad reuerentiam etiam sancti Kanuti martyris . . . collatum; *C* Quod ut ratum et inconuulsum in perpetuum permaneat ~ *D* Quod ut ratum et inconuulsum permaneat; *C* autoritate regalis priuilegii et legali testamento presentiorum uirorum nihilominus testimonio corroborari curauimus ~ *D* huius priuilegii testamentum sigillo nostro et idoneo testimonio corroborari curauimus. *E*:s ställning till *C* framgår av följande: *C* Notum sit uniuersis sancte matris ecclesie dilectis filiis tam futuris quam presentibus, clericis et laicis, quod ego ~ *E* Notum sit uniuersis sancte matris ecclesie dilectis filiis Selandensibus, clericis et laicis, tam futuris omnibus quam presentibus, quod ego; *C* autoritate regalis priuilegii et legali testamento . . . corroborari curauimus ~ *E* legali testamento ut nostre auctoritatis priuilegio . . . corroborantes consanximus.

A.	B.	C.	D.	E.
1170.		1177 23. maj.		
<p><i>In nomine sancte Trinitatis et individue unitatis. Notum esse uolumus sancte matris ecclesie dilectis filiis tam presentibus quam futuris, quod ego Eschillus, sancte Lundensis ecclesie metropolitani archiepiscopus, apostolice sedis legatus, duorum regnorum primas, credens me in resurrectione iustorum partem habiturum cum eis, qui dilexerunt deorem et libertatem domus Dei et collationibus donorum amplificare studuerunt, memento mei Deus in bonum, quia per nos collatum est ecclesie sancte Marie de Ringstat, quod monachi fratres ibi</i></p>	<p>In nomine sancte et individue Trinitatis.</p> <p>Ego A(bsalon) Dei gratia Roskildensis ecclesie episcopus</p>	<p><i>In nomine sancte Trinitatis. Notum sit uniuersis sancte matris ecclesie dilectis filiis tam futuris quam presentibus, clericis et laicis,</i></p> <p><i>quod ego Valdemarus, Dei gratia rex Danorum, . . .</i></p>	<p>Valdemarus, Dei gratia rex Danorum, uniuersis sancte matris ecclesie filius salutem . . . Uniuersitati uestre notificandum duximus, quod</p>	<p>In nomine sancte Trinitatis. Notum sit uniuersis sancte matris ecclesie dilectis filiis Seilandensis, clericis et laicis, tam futuris omnibus quam presentibus, quod ego Absalon, Dei gratia sancte Roskildensis ecclesie episcopus, . . .</p>
<p>sperans me in resurrectione iustorum partem habiturum cum eis, qui diligentes Deum decorem domus domini collationibus beneficiorum amplificare studuerunt, quod prioribus temporibus constat a nobis collatum ecclesie beate Marie et sancti Kanuti martyris ob honorem et</p>	<p>domum domini bonis terrenis ampliare studuerunt . . .</p> <p>decimam in Billöse . . . ecclesie beati Kanuti Ringstade</p>	<p><i>cre-</i> <i>dens me in resurrectione iustorum partem habiturum cum eis, qui diligentes Deum decorem domus domini collationibus beneficiorum amplificare studuerunt, quod prioribus temporibus constat a nobis collatum ecclesie beate Marie et sancti Kanuti martyris ob honorem et</i></p>	<p>ad honorem Dei et beate Marie uirginis et ad reuerentiam etiam sancti Kanuti mar-</p>	<p>. . .</p>

dem famulantes obli-
nent capellam unam
in Hallandia sitam
ad usus fraternos ...
infra terminos paro-
chie in Hof perpetuo
iure possidendam
[*id ipsum ad presen-
tiam renouantes con-
firmamus*]. Sed quo-
niam uicissitudo
temporum labefac-
tare solet animad-
versiones postero-
rum, dignum duxi-
mus scripto com-
mendare quod tam
contingens est a me-
moriam recedere. *Ut
ergo perpetuo ratum
sit quod per nos col-
latum est predictæ
ecclesie, legalis testa-
menti privilegio auto-
rizare et sub ana-
themate sancire de-
creuimus ...*¹.

reuerentiam sancto-
rum ...

tyris ... collatum

in usus fratrum ibi-
dem Christo Iesu mi-
litantium ...
iure
perpetuo possidendam

contuli. Sed ne
ne id a

posteris
in irritum ducatur,
litteris ac sigilli im-
pressione precum
instantia tenenda
dignum duxi. Vero si
quis (quod absit)
... hec ... annihi-
lare studuerit, offen-
sam domini nostri
ac sancti illius loci
incurisse simul et
anathematis cauterio
se non dubitet inno-
datum?²

*id ipsum ad presen-
tiam renouantes con-
firmamus* et ... de-
cernimus, quatenus
ecclesia illa de Hal-
siate in potestate ...
sit Pain abbatis de
Ringstathe ...

con-
firmamus, ut quicun-
que ... [. . .] sue
substantie ... con-
tulerit, liber ... sit
ab omni regalis
iustitie debito ...

con-
firmauerimus id anti-
qui iuris retinen-
dum fratribus... con-
uersantibus Ring-
stade super illas
duas collectas num-
morum ... Knvts
sevt ... et ... sancte
Marie sevt ...

*Quod ut ratum
et inconuulsum in
perpetuum* perma-
neat, *authoritate re-
galis priuilegii et le-
gali testamento* pre-
sentiorum uirorum
nihilominus testi-
monio corroborari
curauimus³.

Quod ut ratum
et inconuulsum
perma-
neat,
huius priuilegii
testamentum sigillo
nostro et idoneo
testimonio
corroborari curauimus⁴.

Quod sane ut fiat ...
quemadmodum
et prius fuit legali
testamento ut nostre
auctoritatis priuilegio
sicut supra prela-
tum est ... corrobo-
rantes consanxi-
mus ...⁵.

¹ Dän. Bibl. III, 138. ² Ringstedbogen n:o 21. ³ Dän. Bibl. III, 139. ⁴ Danske Mag. I, 70. ⁵ Dän. Bibl. II, 136; Dipl. AM. I, 29.

Den utredning som här gjorts torde visa att diktatet i *A* är utgångspunkten för diktaten i *C* och *B*, diktatet i *C* åter för diktaten i *D* och *E*.

Privilegierna *B*, *D* och *E* är odaterade. Man har tidigare åsatt dem de mest skilda tidsbeteckningar. Deras släktskap med diktaten i *A* och *C*, båda daterade, gör det nu möjligt att med säkerhet tidsätta dem. *B* som är utfärdat av Absalon såsom biskop av Roskilde, är tidigast från 1170, senast från början av 1178 då Absalon mottog palliet såsom ärkebiskop av Lund¹. Första året för *D*, utfärdat av kung Valdemar, är 1777, det sista Valdemars dödsår 1182 våren. *E* är lik-som *B* utfärdat av Absalon såsom biskop av Roskilde. Det är såsom direkt beroende av *C* uppsatt tidigast 1177, senast i början av 1178.

A var förvarat i klostret i Ringsted. Att de övriga fyra privilegierna blivit uppsatta där synes det inte kunna vara tvivel om.

7. Vid kung Valdemars frånfälle våren 1182 tillträdde hans son Knut VI. omedelbart kungadömet. Hans egna, kungahusets och hovets donationer till klostret i Ringsted är, egenartat nog, kodifierade i en och samma urkund². Kung Knut gav enligt denna fjerdedelen av sin ärvda förmögenhet till klostret, hans bror hertig Valdemar detsamma, hans mor drottning Sophia, marsken Sune och hertigens kapellan Egidius vardera hälften av sin arvelott, samtliga utom de två sista med förbehåll att få vidtaga ändring i donationerna. De återstående givarna, alla kungens män, är enligt urkunden fem. Deras gåvor är i silver och guld.

Den urkund det här är fråga om daterades av Suhm till omkring 1197³. Dateringen är utan bärande grund, men vidhålls ännu här och var. Vad som låter sig fastställa är följande.

I urkunden uppges att en viss Nicolaus är dess avfattare, dess conscriptor. Denne Nicolaus bör vara identisk

¹ Lauritz Weibull i Scandia XIII, 99.

² Suhm VIII, 707.

³ Suhm VIII, 399.

med en av de Nicolaus som är omtalade i kung Knuts privilegium för Odense 1193 22. januari, den ene med orden: Datum per manus Nicolai capellani de Vestuui, den andre såsom Nicolaus de Waln, Canuti regis capellanus¹. Båda urkunderna, såväl Ringsted- som Odenseurkunden, är tydligen utgångna från det kungliga kansliet. Under sådana omständigheter är det att förutsätta att kungens titulatur i den ena som i den andra är riktigt angiven. Titulaturen är 1193 22. januari: Danorum et Slauorum rex, en titulatur, varierad Danorum Slauorumque rex, som Knut senare genomgående för. Men tidigare och ännu 1187 20. november är den kanslimessiga titulaturen en annan: endast rex Danorum². Denna titulatur är den som brukas i den föreliggande urkunden. Yttersta terminus ante quem är alltså för denna: 1193.

Det följer av vad här sagts att Knut VI:s urkund för Ringsted är från något av åren 1182—1193.

Urkunden kallar sig sjelv ett testamentum. Suhm och andra rubricerar den med utgångspunkt därifrån: Knut VI:s testamente. Benämningen är missvisande. Ordet testamentum har här samma betydelse som i ärkebiskop Eskils privilegium för Ringsted 1170 och i de privilegier som diktatmesigt influerats från detta. Betydelsen är här som där och överhuvud i den äldre medeltidens internationella latin: en urkund.

Urkunden 1182—1193 betecknas gärna som ett utdrag, gjort ur ett diplom. Är denna beteckning hållbar?

Det äldre germanska urkundsväsendet karakteriseras av två urkundsformer sammanhängande med olika rättsåskådningar: akten som är en berättelse i objektiv form om något som åtgjorts och redan vunnit rättskraft med bevisvärdet regelrätt förankrat i namnen på de personer som den uppräknar såsom vittnen; diplommet en subjektivt avfattad, dispositiv carta genom vilken, där den är i vederbörlig ordning, sjelva rättshandlingen fullbordas. För tidigare histo-

¹ Dipl. AM. I, 285.

² Dipl. AM. I, 58; Hasse I, 79.

risk vetenskap var den förra urkundsformen mestadels ett obekant begrepp. Den nyare diplomatiken har klarlagt begreppet och uppvisat aktens starkt framskjutna ställning och betydelse under hela den tidigare medeltiden.

För att rätt fatta arten av den urkund man kallat Knut VI:s testamente, har man att sammanställa den med en urkund från kung Niels' tid rörande en kunglig donation till s:t Knut i Odense¹. Sammanställningen visar följande:

Niels 1104—1134.

In nomine domini.
Ego Nicolaus, Dei gratia rex Danorum, pro salute anime mee et predecessorum meorum contuli
ecclesie sancti Kanuti,
que est Othensi,
 . . . xx marcas . . .

Knut VI. 1182—1193.

In nomine sancte et indiuidue Trinitatis. Ego Kanutus, Dei gratia rex Danorum, nouissima mea considerans, medietatem portionis hereditatis mee Deo contuli, sed huius medietatis medietatem ecclesie sancte Marie et sancti Kanuti martyris, que Ringstath est, contuli . . . Similiter frater meus dux Valdemarus fecit . . .

De två urkunder det här är fråga om har olika utfärdare, är starkt skilda i tiden och har varit förvarade på olika orter. Inte desto mindre har de en likartad formulering. Denna formulering visar tydligt att man varken har att göra med två regelrätta akter eller med två diplom — alltför väsentliga kännemärken saknas för att endera skulle vara fallet. Vad här är fråga om är något annat. Den objektiva formen i akten har fått vika för en subjektiv, egoavfattad, och formuleringen getts en dispositivt klingande karakter. Vittnesräcka och korroboration saknas. Likartade dokument är inte alldeles sällsynta och inga utdrag. Oswald Redlich ser i dem en övergångsform mellan akt och diplom. Otvivelaktigt gäller denna karakteristik också urkunderna 1104—1134 och 1182—1193.

8. Av de privilegier för Ringsted som tillhör tiden 1135—1225 återstår ännu sex: ett påvebrev och fem biskopsbrev. Påvebrevet är utfärdat av Cœlestinus (III.) 1193 26.

¹ Dipl. AM. I, 243.

februari¹. Det är uppsatt efter ett vidare formulär än Innocentius II:s, men med samma begränsning som detta och konfirmerar särskilt och uttryckligen vissa av de mera betydande förmåner som tillerkänts klostret. Tre av biskopsbreven härrör från Peter Sunesen av Roskilde (1192—1214). De annekterar s:t Johannes' kyrka i Ringsted och sockenkyrkan i Benlöse på Sjælland till brödernas kyrka och tilllägger denna biskopstionden av Benlöse². Privilegierna på annekteringarna är skrivna det ena med ledning av formuläret i det andra. Privilegiet på biskopstionden kopierar Absalons privilegium å densamma. Genom de två återstående biskopsbreven, daterade 1225, stadfäster ärkebiskop Peter av Lund bröderna i Ringsted i besittningen av biskopstionden i Benlöse och av s:t Johannes' kyrka³. Förurkunder är de biskopliga donationsbreven, och det anges i det ena ärkebiskopsbrevet att även ärkebiskop Andreas Sunesen antvaradat s:t Johannes' kyrka till bröderna.

9. De privilegier för klostret i Ringsted som bevarats 1135—1225 och här diplomatariskt undersökts, är till antalet aderton. De tillförsäkrade detta kloster i vars kyrka kvarlevorna av Knut Lavard förvarades, talrika förmåner och ynnestbevis i gods, kyrkor, tionde, skatter och annat. De gav det en undantagsställning och förde det till höjden av makt och anseende.

Det faller utanför uppgiften att historiskt värdesätta och utnyttja dessa Ringstedklostrets privilegier. Endast några synpunkter skall här framhållas.

Den krets i samfundet från vilken de utgick var sluten och enhetlig. Erik Emune och Sven Grathe ingick i den: den ene bror, den andre brorson till Knut Lavard. På Erik Emune och Sven Grathe följde som välgörare mot klostret Knut Lavards son och sonson: Valdemar I. och Knut VI. Vidare: sonsonen hertig Valdemar, den senare Valdemar II., Valdemar I:s drottning Sophia, hans sonhustru Gertrud.

¹ Dän. Bibl. III, 140.

² Danske Mag. I, 71; Suhm VIII, 699.

³ Danske Mag. I, 72.

Inga andra inom kungaätten är representerade. Samtliga tillhör Erik Ejegods ättegren. Utanför kungaätten är representationen lika entydig. Främsta platsen i Valdemar I:s och Knut VI:s omgivning intogs av Hviderna. Till privilegii-givarna hör de två ärkebiskoparna Absalon och Andreas Sunesen, därtill de två biskoparna av Roskilde Peter Sunesen och Peter Jacobsen. Övriga donatorer är Valdemar I:s, Knut VI:s och Valdemar II:s män. Vad ärkebiskop Eskil angår var han vid inträdet i kretsen Valdemars högra hand. Påvarnas privilegier är utfärdade på initiativ av kungarna.

Det syfte den slutna och enhetliga kretsen av privilegii-givare redan från början fullföljde kan inte vara tvivelaktigt. Gåvorna ges inte endast ob remedium, utan ob reuerentiam Kanuti, inte endast till hans själbot, utan för att hedra honom. Munkarna tjänar inte endast klostrets skyddshelgon, jungfru Maria, utan också honom. Guds moder och Knut nämnes sida om sida. Redan i Erik Emunes tid gavs uppdrag åt en angelsachsisk munk Robert av Ely, väl en av de bröder som kungen lät komma till Ringsted då han reformerade klostret, att skriva en legend om Knut Lavard. Legendens tecknade honom som en Guds stridsman, i kamp och seger mot djevulen och hans anhang, till slut det oskyldiga offret för dessa ¹. Denna legend var färdig när efter mitten av 1140-talet ett tronskifte förestod i Danmark. De båda tronpretendenterna ur Erik Ejegods ättegren, Sven Grathe och Valdemar, infann sig då i Ringsted. De upptog Knut Lavards kvarlevor ur graven och lade dem i en kista ². Meningen var att altarsätta dem. Men planen blev hindrad. Omsider, ett par årtionden senare, vanns privilegii-givarnas syfte helt. Det skedde genom det påvliga privilegium som 1169 kanoniserade Knut Lavard.

Odense hade varit propagandacentralen för det första helgon som kreerades inom den danska kungaätten: Knut den helige. I hägn av sina privilegier blev Ringsted propagandacentralen för kreerandet av det andra: Knut Lavard. Men propagandan avsåg innerst inne inte endast en helgon-

¹ Vitae sanctorum Danorum, ed. Gertz, 234.

² Smst., 202.

förklaring. Sven Grathes och Valdemars försök att i tronkampen utnyttja Knut Lavard genom att altarsätta honom röjer den politiska meningen bakom. I och med att helgonskimret blev lagt kring Knut Lavard skulle anseendet hos folket samlas kring Erik Ejegods ättegren och kronan förankras inom denna. Det låg däri att privilegierna för Ringsted inte upphörde att ges med helgonskapets förvärvande. De upphörde först då i Valdemar II:s tid Valdemarernas kungadöme stod fast.

Helgonskapets betydelse för kungamakten låter sig emellertid än skarpare distingeras. I de autokratiska kretsarna på samhällets höjder siktade man till det gamla valkungadömets upphävande, till att grunda ett kungadöme av Guds nåde och att få detta fast knutet inte endast till Erik Ejegods ättegren, utan till Knut Lavards linje inom denna. För att vinna målet blev helgonskapet utnyttjat. Valdemar samman kallade ett stort möte till Ringsted midsommartiden 1170. Helgonskapet blev kungjort. Knut Lavard altarsattes. Men vid samma möte blev också helgonets sonson, Knut VI, i kraft av sin nedstamning, högtidligen krönt, klädd i purpur och satt i kungastolen. Ärkebiskop Eskil förrättade å kyrkans vägnar akten — »som hans embete vederborde», säger Saxo. Han fortsätter: i kung Valdemars ögon var intet ärorikare än att på en och samma dag få se sin far altarsatt, sin son prydd med kronan. Men åt intet glädde han sig så mycket som att få uppleva kröningen¹. Över helgonförklaringen gick på detta sätt vägen till vad Sven Ågesen rättframt uttryckte i orden: »Knut av ärftlig rätt efterträdare till sin far»².

¹ Saxo ed. Müller-Velschow 852, 847; Olrik-Ræder I, 480, 477.

² Sven Ågesen c. 20: Kanutus iure succedens hereditario patri in regno successit.

Lauritz Weibull.